

УДК[94(477)“1932/1933”:341.485]:[328(410)-047.272:808.53]
DOI: <http://>

ВИЗНАННЯ ПАРЛАМЕНТОМ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ГОЛОДОМОРУ ГЕНОЦИДОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ДЕБАТИ 2013–2023 рр.

Зоя БАРАН

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра світової історії модерного часу
вул. Університетська 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: zoja_baran@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-3953>

Міжнародне визнання Голодомору 1932–1933 рр. є свідченням встановлення історичної справедливості щодо оцінки масштабного злочину, скоєного проти українського народу сталінським режимом. Вперше питання голоду в Україні було поставлене на порядок денний в Палаті лордів парламенту Великої Британії 1934 р. Доповідь, яка базувалася на інформації, отриманій від кардинала-архієпископа Відня Теодора Інніцера та журналістів В. Г. Чемберліна, М. Маггеріджа, виголосив ліберальний політик лорд Чарнвуд. На початку 2010-х рр., після визнання 28 листопада 2006 р. Верховною Радою України Голодомору геноцидом, дане питання саме в такому контексті тричі (у 2013, 2017, 2023 рр.) обговорювалося у Палаті громад. Ініціаторкою дебатів виступила представниця правлячої Консервативної партії П. Лейфем. Загалом учасники дискусії наголошували на штучності голоду, масштабності трагедії (від 2 до 12 млн жертв), яка була спланована сталінським тоталітарним режимом для реалізації головної мети – знищення української нації. Вони відзначали героїзм сучасників подій, які не побоялися заявити про реальний стан речей. У цьому контексті парламентарі проводили історичні паралелі з сьогоденням, коли репортери з багатьох країн та України, наражаються на небезпеку, щоб викрити справжні масштаби російського варварства та військових злочинів під час повномасштабної війни Росії проти України. Депутати ствердили, що визнання Голодомору геноцидом не формальне визначення: йдеться про встановлення історичної правди, яка має наслідки для поточної війни Росії проти України, позаяк є чітким сигналом, що світова спільнота не закриватиме очі на акти жорстокості та несправедливості. 25 травня 2023 р. Палата громад одноголосно ухвалила відповідну резолюцію. Позиція офіційного Лондону залишилася незмінною: термін “геноцид” уряд застосовує лише до злочинів, які визнано такими міжнародними військовими та кримінальними трибуналами.

Ключові слова: Голодомор, геноцид, Велика Британія, П. Лейфем, Україна.

Постановка проблеми. Питання ставлення до минулого та його інтерпретації займає важливе місце в політичному дискурсі будь-якої держави, позаяк є вагомою основою ідентичності сучасних політичних співтовариств. Маніпулювання історією стає можливим за умови втрати культурно-історичної пам’яті. З проголошенням Україною незалежності постало питання сприйняття та осмислення попередніх травм в історичному минулому українського народу. Саме в ньому можна віднайти відповіді на виклики сьогодення. На тлі війни Росії проти України, яка є геноцидним досвідом і спричиняє нову колективну травму, актуалізується питання національної ідентичності українців.

Шлях до прийняття Верховною Радою України закону, яким Голодомор визнано геноцидом українського народу, був складним та тривалим, але завершився ухваленням відповідного рішення 28 листопада 2006 р.¹ Станом на 2013 р. на парламентському рівні Голодомор визнали геноцидом українського народу 15 країн, на жовтень 2023 р. – 28 та Європарламент (15 грудня 2022 р.)². Для українців міжнародне визнання Голодомору є свідченням встановлення історичної справедливості щодо оцінки злочину проти людяності, скоєного проти українського народу; демонстрацією засудження дій тоталітарного режиму, який знищив в Україні мільйони людей.

Тривалі дискусії щодо визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом точилися у парламенті Великої Британії. Лише 25 травня 2023 р. Палата громад одноголосно ухвалила резолюцію про визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу³.

Метою роботи є з'ясування обставин проведення та перебіг дебатів у парламенті Сполученого Королівства з питання Голодомору 1932–1933 рр. в Україні.

Виклад основного матеріалу. Вперше питання голоду в Україні було озвучене в Палаті лордів парламенту Великої Британії 25 липня 1934 р.⁴ І вже тоді високопосадовці країни володіли достатньою інформацією, щоб визнати, що голод був штучним. Доповідь у Палаті лордів про політику уряду Росії, що спричинила масовий голод, виголосив відомий письменник, науковець, філантроп та ліберальний політик лорд Чарнвуд – Гадфрі Бенсон⁵. Висловлювався він досить обережно і називав регіон, який охопив голод, “Південною Росією”. При цьому лише раз вжив слово “Україна” в контексті запевнення присутніх, що ретельно відбирав інформацію та уникав такої, що “могла бути забарвлена будь-якими політичними цілями щодо, наприклад, незалежності України”⁶. Його промова ґрунтувалася на інформації, отриманій від кардинала-архієпископа Відня Теодора Інніцера та журналістів Вільяма Генрі Чемберліна, Малкольма Маггеріджа, із офіційних документів радянського уряду. Коли парламентарі

¹ “Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні». Київ, 28 листопада 2006 р., №376-V”, *Офіційний портал Верховної Ради України*, доступно 13 листопада 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>.

² “Європарламент визнав Голодомор геноцидом українського народу”, *Українська правда*, доступно 13 листопада 2023, <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/12/15/7152550/>.

³ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 733: debated on, 25 May 2023, 520”, *UK Parliament*, доступно 13 листопада 2023, <https://hansard.parliament.uk/commons/2023-05-25/debates/6EC6E8AD-56E4-44BF-A0DC-1E077B9ED2E9/UkrainianHolodomor>.

⁴ “Hansard. House of Lords. Vol. 93: debated on 25 July 1934, Col. 1097-1117”, *UK Parliament*, доступно 13 листопада 2023, <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1934/jul/25/russia>.

⁵ Лорд Чарнвуд був автором багатьох творів, у тому числі двох біографій, присвячених Авраамові Лінкольну (1916) та Теодорові Рузвельту (1923), детективного роману “Сліди на снігу”.

⁶ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1102”, *UK Parliament*.

запитали його, чому він поставив це питання на порядок денний, лорд відповів, що багато політиків переконані, що навіть вияв інтересу іншими країнами до внутрішніх проблем Росії може принести певні позитиви багатостраждальному населенню⁷. Лорд Чарнвуд стверджував, що впродовж 1933 р. всі радянські органи влади не заперечували масштабів голоду на величезних просторах Південної Росії. Г. Бенсон озвучив цифру в 3 млн осіб, які померли від голоду, і констатував, що голод “був чисто штучним”⁸.

Лорд-архієпископ Кентерберійський Вільям Космо Гордон Ленг (1928–1942)⁹, який ознайомився з документальною доказовою базою, підтримав позицію Г. Бенсона, наголосивши, що парламент Великої Британії не може змовчати, коли порушуються основні принципи гуманності¹⁰. Архієпископ Кентерберійський засудив дії радянської влади, що спричинили масовий голод в Україні. “Боюсь, немає жодних сумнівів, що на початку минулого року там були випадки канібалізму”, – зазначив В. К. Ленг¹¹. Він наголосив, що вважає кількість загиблих набагато більшою і озвучив цифру в 6 млн¹². Архієпископ не називав джерел інформації, підкресливши, що не хоче піддавати життя тих, хто повідомляв про реалії часу, небезпеці. Водночас висловив сподівання, що Росія припинить експорт зерна, доки не буде зрозуміло, що зможе забезпечити продуктами харчування власних людей¹³. Також вважав за доцільне, щоб британський уряд надіслав запит у Москву й таким чином продемонстрував занепокоєння громадськості Сполученого Королівства подіями, що відбуваються на теренах СРСР.

Обурений ситуацією в Україні був і Рудольф Роберт Безіл Алоїзіус Августин Фейлдінг (9-й граф Денбі), який вважав за необхідне обговорити ситуацію в Росії. “Не треба забувати, що все це є спеціальною політикою кровожерливої та бездушної системи, яка штовхає населення до комунізму”, – заявив він¹⁴. Р. Фейлдінг також ознайомив присутніх з резолюцією Палати представників США щодо голоду в Україні¹⁵, в якій радянський уряд звинувачувався в організації голоду в Україні, контролі системи забезпечення населення їжею; наголошувалося на усвідомленні владою масштабів трагедії. “Проте уряд не

⁷ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1101”, *UK Parliament*.

⁸ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1103”, *UK Parliament*.

⁹ “William Cosmo Gordon Lang”, *The National Archives*, доступно 13 листопада 2023, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/c/F68138>.

¹⁰ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1108”, *UK Parliament*.

¹¹ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1109”, *UK Parliament*.

¹² “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1109”, *UK Parliament*.

¹³ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1111”, *UK Parliament*.

¹⁴ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1112”, *UK Parliament*.

¹⁵ Йдеться про проєкт резолюції, внесеної 28 травня 1934 р. на розгляд Палати представників конгресменом від Нью-Йорка Гамільтоном Фішем (Див.: Оксана Гомотюк, Ірина Недошитко, “Діяльність української діаспори США у висвітленні Голодомору 1932–1933 рр.”, *Гуманітарні студії: історія та педагогіка* 2, (2021): 22).

зробив жодних кроків, щоб уникнути голоду чи полегшити його жахливі наслідки. Навпаки, влада використала голод як засіб зменшити українське населення, а також знищити українські політичні, культурні та національні права”, – резюмував граф Денбі¹⁶.

У ставленні до виголошеної промови І. Бенсона лорди розділилися. Проти обговорення питання голоду в СРСР, підкреслюючи, що це внутрішня справа іншої держави, висловився письменник та громадський діяч, лейборист Артур Понсонбі Шелбредський¹⁷. Аналогічну заяву зробив граф Стенхоп і на цьому дебати завершилися.

До нового розгляду цього важливого для українців питання британські парламентарі повернулися вже після проголошення незалежності України, визнання у 2006 р. Верховною Радою України Голодомору актом геноциду. Українська влада активізувала свою діяльність у напрямку широкої поінформованості світової громадськості про злочини радянської влади; дипломати, зі свого боку, робили все задля зміни сприйняття Голодомору в Україні та визнання його актом геноциду. Варто відзначити, що першою у Сполученому Королівстві таке рішення прийняла міська Рада м. Рочдейл (графство Ланкашир) у 2008 р., також вперше на території країни саме у цьому місті 13 листопада 2009 р. був відкритий пам’ятник жертвам Голодомору¹⁸.

У 2013 р. Україна готувалася вшанувати пам’ять загиблих у 80-ті роковини Голодомору. З ініціативою закликати уряд Сполученого Королівства офіційно визнати Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу виступила представниця правлячої Консервативної партії Полін Лейфем. Це питання було поставлене на порядок денний Палати громад 11 червня 2013 р. Участь у засіданні брав Міністр у справах Європи Міністерства закордонних справ Великої Британії Девід Лідінгтон (2010–2016).

Ініціаторка дебатів виступила з розлогою історичною довідкою про трагічні події 1930-х років у СРСР. “У найширшому розумінні, Голодомор відноситься до українського геноциду, який розпочався в 1929 р. з масових хвиль смертоносних депортацій процвітаючих селян України, а також депортацій та страти її релігійних, академічних і культурних діячів, що завершилося руйнівним вимушеним голодом, внаслідок чого загинули мільйони невинних чоловіків, жінок і дітей”, – наголосила П. Лейфем¹⁹. Вона підкреслила, що голод мав штучний характер і те, що тоді відбувалося відповідає критеріям визначення геноциду в

¹⁶ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1113”, *UK Parliament*.

¹⁷ “Hansard. House of Lords. Vol. 93, Col. 1098, 1114, 1115”, *UK Parliament*.

¹⁸ “Rochdale shows its support for Ukraine”, *Rochdale Online*, доступно 16 листопада 2023, <https://www.rochdaleonline.co.uk/news-features/2/news-headlines/145032/rochdale-shows-its-support-for-ukraine>.

¹⁹ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564: debated 11.06.2013, Col. 25WH”, *UK Parliament*, доступно 16 листопада 2023, <https://hansard.parliament.uk/commons/2013-06-11/debates/13061149000001/UkrainianHolodomor>.

Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, прийнятій ООН 9 грудня 1948 р.²⁰ Політикиня озвучила кількість жертв – від 2 до 12 млн, пояснивши таке коливання у цифрах знищенням документальної бази, а також тих, хто міг підтвердити статистичні дані. Депутатка наголосила, що головною метою штучного голоду було зламати дух українських хліборобів, української культури, провести етнічне очищення українців з величезних територій²¹. П. Лейфем підкреслила, що задля виконання планів радянської влади – збільшення норми хлібозаготівель на 44% – передбачалася конфіскація всіх продуктів харчування у домогосподарствах, а хто не виконував розпорядження був звинувачений у крадіжці державного майна²². У серпні 1932 р. влада СРСР прийняла закон, який передбачав за цей злочин смертну кару. Тисячі селян були розстріляні за те, що вони намагалися взяти з колгоспів жменю зерна чи кілька буряків, щоб прогодувати свої родини. Результатом став масовий голод. П. Лейфем наголосила, що в той час, як Радянський Союз експортував на Захід 1,7 млн тонн зерна, щодня вмирали 25 000 українців, а це майже кожен четвертий сільський мешканець; понад 3 мільйони дітей 1932 і 1933 років народження померли від голоду²³. Для обмеження пересування українських селян була запроваджена внутрішня паспортна система. Депутатка підкреслила, що “спровокована Москвою акція була свідомим актом геноциду українських селян”²⁴. Вона наводила у своїй доповіді описи людських страждань, з якими зіткнулися, зокрема, американські та британські кореспонденти²⁵. “Геноцид тривав кілька років із подальшим знищенням політичного керівництва України, заселенням її обезлюднених територій іншими етнічними групами, відвертим запереченням голоду та судовим переслідуванням тих, хто наважувався говорити про нього публічно. Офіційною політикою Радянського Союзу було заперечення існування голоду і тому відмова від будь-якої зовнішньої допомоги.

²⁰ “The Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948, Entry into force: 12 January 1951, in accordance with article XIII, 4 p.”, *United Nations Organization*, доступно 11 листопада 2023, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf. Парламент Великої Британії прийняв Акт про геноцид у 1969 р., який надав чинності Конвенції 1948 р. (Див.: Genocide Act 1969, доступно 11 листопада 2023, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/12/contents>).

²¹ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 25WH”, *UK Parliament*.

²² “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 26WH”, *UK Parliament*.

²³ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 26WH”, *UK Parliament*.

²⁴ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 26WH”, *UK Parliament*.

²⁵ Йшлося зокрема про повідомлення журналістів Великої Британії Гарета Джонса та Малкольма Маггеріджа, яких до 75-х роковин пам’яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. помертньо було представлено до нагороди українським орденом “За заслуги” III ступеня. (Указ Президента України “Про відзначення державними нагородами України громадян іноземних держав”, документ 1057/2008 від 19.11.2008, *Офіційний портал Верховної Ради України*, доступно 9 листопада 2023, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057/2008#Text>).

Усіх, хто стверджував, що насправді був голод, звинувачували в антирадянській пропаганді”, – наголосила П. Лейфем²⁶. Також зауважила, що низка держав визнали Голодомор актом геноциду українського народу. “Успіх використання їжі як зброї для контролю, покарання та знищення людей вперше був використаний радянськими комуністами. Відтоді він став стандартним інструментом в арсеналі комуністичних режимів для контролю, покарання та знищення людей, і його використовували такі режими, як Китай, Північна Корея, Ефіопія, Камбоджа та Зімбабве”, – підкреслила П. Лейфем²⁷.

Свою колегу підтримав депутат консерватор Джейсон Маккартні, наголосивши, що “настав час для Сполученого Королівства офіційно визнати, що ці жахливі події насправді були геноцидом”²⁸.

Міністр у справах Європи Д. Лідінгтон погодився з наведеними аргументами, наголосивши, що уряд Великої Британії не має сумнівів у штучності голоду. Проте, за його словами, складно однозначно відповісти, чи Україна стала конкретно мішенню, і чи це була кампанія, спрямована Й. Сталіном проти загалом української нації. Адже й інші частини СРСР також постраждали від голоду, зокрема Казахстан, де відсоток загиблих відносно кількості населення був вищим, ніж в Україні. Водночас міністр зауважив, що факт закриття Й. Сталіним під час голоду східного кордону України, щоб не дати голодуючим селянам потрапити до Росії в пошуках їжі, є, мабуть, одним із найвагоміших доказів того, що його політика була, принаймні частково, мотивована ворожістю до українців як нації з власною ідентичністю, традиціями та культурою²⁹. Щодо визнання Голодомору геноцидом, то міністр вказав на наявність дискусії серед істориків з цього питання; наголосив, що термін “геноцид” має визначений статус у міжнародному праві відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 р. Отже, наголошував Д. Лідінгтон, Голодомор передував утвердженню поняття “геноциду” в міжнародному праві, а тому положення документу ООН не можна застосувати ретроспективно³⁰. Політика британського уряду, підкреслив міністр, полягає в тому, що “визнання геноциду має бути предметом судового рішення”, як це було з такими злочинами як Голокост, вбивства 1994 р. в Руанді та різанина 1995 р. у Сребрениці. Тому, підсумував міністр, уряд Великої Британії буде продовжувати чітко демонструвати засудження того, що відбулося в Україні в 1930-х рр., а також брати участь в офіційних церемоніях вшанування жертв Голодомору. “Рукотворна політика, жорстока диктатура та нещадна ідеологія призвели до смерті багатьох мільйонів невинних людей. Це те, про що світ не може і ніколи не повинен забувати”, – наголосив міністр³¹.

²⁶ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 27WH”, *UK Parliament*.

²⁷ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 28WH”, *UK Parliament*.

²⁸ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 27WH”, *UK Parliament*.

²⁹ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 29WH”, *UK Parliament*.

³⁰ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 30WH”, *UK Parliament*.

³¹ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564, Col. 30WH”, *UK Parliament*.

Наступні слухання у Палаті громад, присвячені питанню Голодомору в Україні, пройшли 7 листопада 2017 р.³² Вкотре ініціатором дебатів виступила депутатка П. Лейфем. На засіданні був присутній міністр у справах Близького Сходу Міністерства закордонних справ Великої Британії³³ Алістер Джеймс Хендрі Берт (2017–2019), а також посол України у Великій Британії Наталя Галібаренко (2015–2020). У виступі П. Лейфем підкреслила, що голод в Україні на початку 1930-х рр. був штучним, спричиненим примусовим відбиранням урожаїв в українських селян. Його навмисне організував Й. Сталін, щоб знищити великий сегмент українського населення. Депутатка пригадала присутнім головні елементи політики радянської влади в аграрному секторі: примусову колективізацію та розкуркулення. Вона наголосила, що влада поставила недосяжні цілі для України щодо виробництва основних зернових культур. Населення, підкреслила депутатка, “повільно морили голодом задля реалізації політики, спрямованої на подолання українських прагнень до незалежності”, які Й. Сталін вважав небезпечними для радянської влади³⁴. Знову була озвучена приблизна кількість жертв: від 7 до 10 млн українців. Третину всіх українських сіл було занесено у “чорні списки” і ці села, як зауважила депутатка, перетворили “на гетто голоду”³⁵. І доки люди вмирили від голоду Радянський Союз продовжував активно експортувати зерно, яке могло врятувати мільйони життів. Тому, на думку П. Лейфем, обов’язком британських парламентарів має бути не тільки підвищення рівня обізнаності з таким “історичним звірством”, але й визнання цієї події геноцидом. Доповідачка озвучила визначення терміну зі словника “Britannica”: “Геноцид – навмисне і систематичне знищення групи людей через їхню етнічну, національну, релігійну чи расову приналежність”. Вона підкреслила, що так само як Голокост “є прикладом геноциду, вчиненого відверто расистським нацистським режимом, який проголосив своєю метою знищення єврейського народу, український Голодомор є прикладом злочину, навмисне вчиненого комуністичним режимом зараженим російським шовінізмом”³⁶. Сьогодні, підкреслила П. Лейфем, такі дії назвали б “етнічною чисткою”. Також вона аргументувала свою тезу твердженням Рафала Лемкіна – автора поняття “геноцид”, який назвав знищення української нації “класичним прикладом геноциду”³⁷ та підкреслив, що метою Голодомору була боротьба з українським

³² “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor. Parliamentary debates (Hansard), pdf. Tuesday 7 November 2017, Vol. 630, No 48, 544WH”, *UK Parliament*.

³³ Присутність на засіданні та участь в дебатах даного міністра пояснюється відрядженням міністра з питань Європи та Америки Алана Дункана (2016–2019) (“House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 555WH”, *UK Parliament*).

³⁴ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 544WH”, *UK Parliament*.

³⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 545WH”, *UK Parliament*.

³⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 545WH”, *UK Parliament*.

³⁷ Йдеться про доповідь Р. Лемкіна на вшануванні 20-ї річниці Великого голоду в Нью-Йорку 1953 р. (Див.: Рафал Лемкін, *Радянський геноцид в Україні*. (Київ: Видавництво Майстерня книги, 2009), 208).

національним рухом, і в спробі досягти цього, селянство принесли в жертву³⁸. Посилаючись на заяву 2013 р. міністра у справах Європи Д. Лідінгтона про те, що Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього не можна поширити на Голодомор через час ухвалення рішення та потребу розгляду справи в суді, П. Лейфем озвучила низку питань: “Що необхідно зробити, щоб судова система Великої Британії розглянула питання чи був Голодомор геноцидом? Чи існує у Великій Британії правовий прецедент, який може використати потенційна прокуратура як дорожню карту? Який з усіх судів Великої Британії, від Верховного Суду до магістратського суду, є найкомпетентніший і має найкращі можливості для оцінки питання Голодомору? Чи розглядає уряд можливість ініціювання розслідування чи судового процесу?”³⁹ Депутатка підкреслила, що український Голодомор є прикладом злочину, спричиненого політичною ідеологією, трагічним та екстремальним прикладом наслідків диктатури, тому це не просто українське питання: ця подія мала глобальні наслідки. Вона знову пригадала факти використання голоду для контролю над людьми серед комуністичних режимів інших держав.

П. Лейфем також наголосила, що Голодомор – одна з найтрагічніших сторінок в історії людства ХХ ст., глибинна травма України, яка мала катастрофічний вплив на українську національну ідентичність. Депутатка підкреслила, що отримана в минулому колективна травма має відгук у сьогоденні: спогади про голод значною мірою лежать в основі нинішньої напруги між Росією та Україною. Українці не подолали травму та визнають, що бояться повернутися до свого національного коріння, тому що були часи, коли зв’язок з цим корінням спричиняв смерть мільйонів людей. Водночас вони “прагнуть позбутися “настрою нації-жертви” і пишаються тим, що відстояли своє місце на європейській політичній карті перед великими труднощами”⁴⁰.

Закликаючи визнати Голодомор геноцидом, П. Лейфем зазначила, що російські офіційні особи піддають сумніву право України на існування як незалежної держави та продовжують заперечувати Голодомор. Але британці, вшановуючи ці події, виступатимуть проти такої несправедливої позиції. “Хоча більшість британців знають про такі трагедії, як Голокост 1939–1945 рр., мало хто з них чув про жахи Голодомору 1932–1933 рр., і до останніх років світова обізнаність про цей злочин була мінімальною. Злочини більшовизму і сталінізму тотожні злочинам нацизму. Сама природа цих режимів одна і та сама”, – підкреслила П. Лейфем⁴¹. Тому, на думку депутатки, необхідно поширювати інформацію про ці злочини, демонструючи солідарність з народом України. Також П. Лейфем

³⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 546WH”, *UK Parliament*.

³⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 546WH”, *UK Parliament*.

⁴⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 547WH”, *UK Parliament*.

⁴¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 548WH”, *UK Parliament*.

підтримала позицію української діаспори у Великій Британії та в усьому світі, яка закликала включити інформацію про Голодомор до шкільної програми⁴².

Підтримали виступаючу Джим Шеннон – представник Демократичної юніоністської партії⁴³, депутати від Лейбористської партії Стівен Паунд та Халід Махмуд, а також Керол Монаган – членкиня Шотландської національної партії.

На актуальності вирішення проблеми напередодні вшанування чергових роковин Голодомору наголосив С. Паунд⁴⁴. Він погодився з твердженнями штучності голоду, підкресливши, що Україна була і є житницею Європи. Крім цього парламентар погодився, що Голодомор варто визнати геноцидом, оскільки Росія прагнула знищити українську націю⁴⁵. Він звернувся до міністра з закликом відкинути будь-які розмови про хронологію визначення понять та визнати Голодомор геноцидом, оскільки це “був конкретний, цілеспрямований геноцид, який знищив найкраще покоління”⁴⁶. Це рішення, на переконання С. Паунда, продемонструє підтримку українців⁴⁷, зрештою дозволить запобігати подібному в майбутньому⁴⁸.

К. Монаган у своєму виступі привернула увагу до частини британської історії – голоду в Ірландії XIX ст., зауваживши, що в той час, коли картопля, на яку покладалися люди як на головний продукт харчування, була знищена фітофторозом, урожай вирощувався та відправлявся в інші частини островів,

⁴² “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 548WH”, *UK Parliament*. В Українському Інституті при МЗС України було проведено аналіз 13 шкільних підручників Великої Британії для дітей 11–16 років на предмет згадки в них подій української історії. Автори дійшли висновку, що поява сюжетів про “Великий голод” 1932–1933 рр. викликана впливом державної української політики щодо міжнародного визнання факту Голодомору після 2006 р. Зокрема британські автори підручників стверджують, що сталінська політика у сільському господарстві призвела до голоду неймовірних масштабів, внаслідок якого загинули до 13 мільйонів осіб, це була рукотворна людська трагедія. Для позначення Голоду 1932–1933 рр. використовується термін “Голодомор” / “Holodomor” зі збереженням транслітерації. У підручнику 2017 р. Саймона Тейлора “Історія. Диктатура і конфлікти в СРСР. 1924–1953” (Symon Taylor, *History: Dictatorship and Conflict in the USSR, 1924–53*. (London: Pearson, 2017) вже використана фотографія скульптури “Дівчинка з колосками” та підписом, що пам’ятник розташований на території Національного музею “Меморіал жертв Голодомору” (Київ, Україна) і має назву “Гірка пам’ять дитинства”. Автор пропонує читачам поміркувати, чи був Голодомор геноцидом. Подає дві точки зору: перша, що це геноцид, а Й. Сталін використав голод з політичною метою для боротьби з українським національним рухом; протилежна точка зору ґрунтується на тому, що від голоду помирали не лише українці, отже, не можна стверджувати, що мішенню була лише певна національна / етнічна група, як пропонується у визначенні геноциду ООН. (Докладніше див.: Ірина Костюк, *Історія України XX ст. в шкільних підручниках Великої Британії*, упорядник та науковий редактор Георгій Касьянов. (Київ: Український інститут, 2022), 28).

⁴³ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 545WH”, *UK Parliament*.

⁴⁴ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 548WH”, *UK Parliament*.

⁴⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 550WH”, *UK Parliament*.

⁴⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 551WH”, *UK Parliament*.

⁴⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 551WH”, *UK Parliament*.

⁴⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 553WH”, *UK Parliament*.

внаслідок чого країну охопив голод, що супроводжувався численними жертвами⁴⁹. Вона відзначила, що парламент Шотландії визнає⁵⁰, що Голодомор 1932–1933 рр. – свідомий акт геноциду, здійснений сталінським режимом проти народу України, трагедія, якої можна було уникнути⁵¹. Тому, необхідно назвати це геноцидом і переконатися, що історія не повториться⁵².

Халід Махмуд відзначив погану поінформованість британського суспільства та зокрема парламенту про події історичного минулого України⁵³. У своєму виступі депутат згадав книгу американської історикіні, письменниці Енн Епплблом “Червоний голод: війна Сталіна проти України”⁵⁴, в якій зазначено, що близько 13% усього населення України, ймовірно, було знищено голодом. Він наголосив, що опозиція поділяє точку зору уряду про те, що визначення геноциду без сумніву є правовим питанням⁵⁵. Однак, депутат вочевидь піддався впливові російської пропаганди, стверджуючи, що в Україні дебати про те, чи є голод 1930-х рр. геноцидом, часто розгортаються як дебати етнічної української більшості проти російськомовної меншини, яка “часто почувалася маргіналізованою Києвом”⁵⁶. Хоча при цьому він закликав пам’ятати, що саме дії російської влади, зокрема продовження провокацій сепаратистських настроїв у російськомовних східних регіонах, продовжують руйнівний конфлікт сьогодення. Халід Махмуд також звернувся до міністра з приводу планованих заходів уряду Сполученого Королівства щодо забезпечення активнішої участі країни в зусиллях, спрямованих на мирне вирішення кризи в Україні⁵⁷.

На питання парламентарів відповідав Алістер Берт, який підкреслив незмінність позиції уряду Сполученого Королівства, не применшуючи масштабності злочину⁵⁸, глибини болю та страждань мільйонів українців⁵⁹, визнаючи, що ця трагедія є постійним жакливим нагадуванням про смертоносні наслідки політики та політичних цілей Радянського Союзу⁶⁰, про які необхідно пам’ятати, щоб винести уроки майбутнім поколінням⁶¹. Підсилив свою тезу урядовець про те, що пам’ять та право – різні речі, віршем мисткині Галини

⁴⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 552WH”, *UK Parliament*.

⁵⁰ Слухання в парламенті Шотландії з даного питання пройшли у березні 2018 р. Представники від усіх партій під час дебатів висловилися за визнання Голодомору геноцидом українського народу (*BBC News*, доступно 10 листопада 2023, <https://www.bbc.com/news/live/uk-scotland-scotland-politics-43458024>).

⁵¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 552WH”, *UK Parliament*.

⁵² “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 553WH”, *UK Parliament*.

⁵³ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 553WH”, *UK Parliament*.

⁵⁴ Англійська версія книги вийшла друком 2017 р., українська – наступного року.

⁵⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 553WH”, *UK Parliament*.

⁵⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 554WH”, *UK Parliament*.

⁵⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 554WH”, *UK Parliament*.

⁵⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 556WH”, *UK Parliament*.

⁵⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 558WH”, *UK Parliament*.

⁶⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 556WH”, *UK Parliament*.

⁶¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 559WH”, *UK Parliament*.

Дмитришин “Очима дитини”⁶². Він наголосив, що твір описує Україну як країну піснi та достатку, а потiм – смертi та голоду, якi переслiдують землю. На переконання А. Берта, така презентацiя у певному сенсi робить бiльше, нiж юридичне визначення геноциду⁶³. Він наполиг, що в уряду є вагомi причини дотримуватися свого рiшення, оскiльки йдеться про кримiнальнi злочини, а тому вiдповiднi суди найкраще пiдходять для того, щоб винести рiшення, взявши до уваги всi докази й це не обов’язково повиннi бути суди Великої Британiї⁶⁴. Рiшення про визнання геноцидом Голокосту, вбивств 1994 р. у Руандi та рiзанини 1995 р. у Сребреницi були прийнятi лише пiсля вирокiв судiв вiдповiдно до мiжнародного права, – пiдкреслив мiнiстр⁶⁵.

На запитання С. Паунда, якби Голодомор стався сьогодні, то не було б сумнiву, що його слiд називати геноцидом⁶⁶, А. Берт не мав однозначної вiдповiдi⁶⁷. Водночас він пiдкреслив намери уряду пiдтримувати Україну у вiдстоюванні суверенiтету та територiальної цiлiсностi; мiжнароднi зусилля, спрямованi на притягнення Росiї до вiдповiдальностi за агресiю⁶⁸.

На завершення П. Лейфем висловила пропозицiю визнати Голодомор геноцидом, як це було зроблено ретроспективно щодо Голокосту⁶⁹. Також вона з прикрiстю вiдзначила, що свiт не хоче визнавати щось геноцидом, коли це безпосередньо вiдбувається. Як приклад полiтикиня акцентувала увагу на кризi рохiнджа⁷⁰.

Незважаючи на заклики парламентарiв, британський уряд в офiцiйнiй заявi вiдмовився визнати Голодомор 1932–1933 рр. в Україні геноцидом. Хоча й пiдкреслив, що це жодним чином не применшує тяжкостi злочину i вiдповiдальностi тогочасного радянського керiвництва за смерть мiльйонiв українцiв.

⁶² Йдеться про вiрш мисткинi та вчительки дiтей молодших класiв з Торонто (Канада) Галини Дмитришин (Див.: Звiт Свiтової координацiйної виховно-освiтньої Ради. Серпень 2003 р. – серпень 2008 р., *Ukrainian World Congress*, доступно 10 листопада 2023, <https://www.ukrainianworldcongress.org/programs/education/skvor/zvit-z-praczi-za-serpen-2003r-serpen-2008r/>).

⁶³ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 556WH”, *UK Parliament*.

⁶⁴ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 557WH”, *UK Parliament*.

⁶⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 557WH”, *UK Parliament*.

⁶⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 557WH”, *UK Parliament*.

⁶⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 557WH”, *UK Parliament*.

⁶⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 558WH”, *UK Parliament*.

⁶⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 559WH”, *UK Parliament*.

⁷⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, 558WH”, *UK Parliament*. Народ рохiнджа, представники якого переважно сповiдують iслам, є етнiчною меншiстю у М’янмi. Уряд М’янми вiдмовляє рохiнджа у громадянствi краiни, вважаючи їх нелегальними мiгрантами iз сусiдного Бангладеш; виступає проти самоназви рохiнджа, наполягаючи на iншiй – бенгальцi. Конфлiкт загострився восени 2016 р. На територiї Бангладеш у таборах бiженцiв, за рiзними оцiнками, перебувало вiд 300 до 400 тис. представникiв цього народу. Малайзiйський уряд звинуватив М’янму у геноцидi мусульман рохiнджа. (Докладнiше див.: Геноцид рохiнджа: “Гаазький суд почав збiр доказiв у справi про злочини проти мусульман у М’янмi”, *НВ. Новини України та свiту*, доступно 11 листопада 2023, <https://nv.ua/ukr/world/countries/genocid-musulman-rohindzha-sud-u-gaazi-pochav-zbir-dokaziv-m-yanma-ostanni-novini-50068339.html>).

Згадка про Голодомор у Палаті громад британського парламенту мала місце в січні 2019 р. Представник Лейбористської партії Джон Гроген у своєму виступі, що стосувався необхідності об'єктивного висвітлення ситуації в Україні, планів путінського режиму, пригадав відзначення 85-тих роковин “Голодомору – сталінського штучного голоду в Україні”⁷¹. При цьому він наголосив на внескові британських журналістів Гарета Джонса і Малкольма Маггеріджа у викриття такої політики радянського уряду.

У листопаді 2022 р. Верховна Рада України прийняла постанову “Про звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій та парламентів держав світу щодо визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу”⁷². У документі підкреслювалося, що крім парламенту України, серед 195 держав світу актом геноциду Голодомор 1932–1933 рр. в Україні визнали парламенти 16 держав – членів ООН. В умовах відкритої агресії Росії проти України український парламент закликав міжнародні організації та законодавчі органи держав світу відновити історичну справедливість та визнати Голодомор 1932–1933 рр. в Україні злочином геноциду Українського народу. В документі наголошувалося, що політика Росії не змінилася: розпочавши війну, вона звинуватила в агресії свою жертву; а метою Кремля було і є покарання українців за опір, ліквідація політичної та культурної еліти, асиміляція населення, знищення української національної пам'яті та нав'язування своєї ідентичності. При цьому, як в минулому, так і нині Росія розраховує на атмосферу байдужості з боку держав світу, силу страху.

З аналогічним зверненням 27 березня 2023 р., перебуваючи з візитом у Великій Британії, виступив перед обома палатами британського парламенту Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук. Він підкреслив цінність такого рішення для українського народу та наголосив, що події минулого та сьогодення тісно пов'язані: “ненависть Росії до всього українського, яку вона проявляла й 90 років тому, і яку проявляє сьогодні. Тоді інструментом був голод, сьогодні – масові воєнні злочини та злочини проти людяності”⁷³.

Палата громад парламенту Великої Британії 25 травня 2023 р. знову провела дебати з питання визнання Голодомору геноцидом. Ініціаторами виступили представниця правлячої Консервативної партії П. Лейфем та член Шотландської

⁷¹ “House of Commons official report. Parliamentary debates (Hansard) 9 January 2019, pdf., Vol. 652, No 230, 194WH”, *UK Parliament*.

⁷² Постанова Верховної Ради України “Про звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій та парламентів держав світу щодо визнання Голодомору 1932–1933 років в Україні геноцидом Українського народу” від 16.11.2022, №2740-IX, *Офіційний портал Верховної Ради України*, доступно 11 листопада 2023 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-IX#Text>.

⁷³ “Виступ Голови Верховної Ради України Руслана Стефанчука під час зустрічі з членами Палати громад і Палати лордів парламенту Великої Британії (м. Лондон, 27 березня 2023 року)”, *Офіційний портал Верховної Ради України*, доступно 22 листопада 2023, <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/234743.html?search=%D0%92%.D0%B8%D1%81%D1%82%.D1%83%D0%BF%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8>

національної партії Стюарт Малкольм Макдональд⁷⁴. На засіданні був присутній посол України у Великій Британії Вадим Пристайко (2020–2023). Участь у дебатах брав заступник міністра закордонних справ Лео Докерті.

У виступі П. Лейфем нагадала присутнім події 1930-х рр. у СРСР, підкресливши штучний характер голоду⁷⁵ та сплановану політику радянського керівництва, спрямовану на знищення української ідентичності, нації та народу⁷⁶, внаслідок чого загинули від 7 до 10 млн українців⁷⁷. Вона повторила свої аргументи, висловлені під час дебатів 2017 р., підкресливши, що вони є яскравим доказом того, що Голодомор відповідає визначенню геноциду. Також П. Лейфем наголосила на важливості такого визнання для українців⁷⁸, особливо в нинішніх складних для України обставинах, коли Путін прагне реалізувати плани, що дуже схожі на сталінські⁷⁹.

П. Лейфем зазначила, що злочин геноциду є одним із найважчих злочинів, а тому вимагає безумовного засудження⁸⁰. Вона також відзначила, практичну неможливість реалізації умови уряду Великої Британії щодо визнання Голодомору геноцидом компетентним судом: по-перше, за нормами міжнародного права потрібна згода всіх сторін, отже, по-друге, цей процес ускладниться через те, що Росія – один із постійних членів Ради Безпеки ООН. Тому, підсумувала політикиня, незалежно від ваги доказів малоімовірно, що коли-небудь справу розглядатиме суд. За відсутності офіційного визнання урядом, П. Лейфем запропонувала Палаті громад прийняти резолюцію про визнання Голодомору геноцидом українського народу. Політикиня підкреслила важливість прийняття даного рішення також для демонстрації дієвості норм міжнародного права, які в односторонньому порядку порушує Росія⁸¹. Тому, парламент Сполученого Королівства повинен продемонструвати рішучість у підтримці українського народу, засудженні політики порушення прав людини, військових злочинів. На завершення П. Лейфем наголосила, що Голодомор, на її думку, є “архетипом геноциду”, “Сталін у 1930-х роках, як і Путін сьогодні, мають на меті знищити українську націю та концепцію української ідентичності”⁸².

У дебатах взяли участь політики від різних політичних партій (консерватори – Фіона Брюс, Девід Манделл, лейбористи – Алекс Собель⁸³ та Надя Віттом, Стивен Дауті; представник Шотландської національної партії – Дрю Гендрі), але всі були єдині щодо підтримки пропозиції П. Лейфем, наголошуючи на штучності

⁷⁴ “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 733: debated on, 25 May 2023”.

⁷⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 505”, *UK Parliament*.

⁷⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 504”, *UK Parliament*.

⁷⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 505”, *UK Parliament*.

⁷⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 507”, *UK Parliament*.

⁷⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 506, 507”, *UK Parliament*.

⁸⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 506”, *UK Parliament*.

⁸¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 506”, *UK Parliament*.

⁸² “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 507”, *UK Parliament*.

⁸³ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 505”, *UK Parliament*.

голоду, характеризуючи його як акт масового вбивства для придушення українського опору сталінському тоталітарному режимові, знищення української культури та ідентичності.

Так, Н. Віттом свій виступ побудувала на переказі свідчень двох українців, які пережили Голодомор у дитинстві. Вона наголосила, що ще більше поглиблювало отриману травму – заборона відкрито говорити про жахи, які вони пережили. Таке системне пригнічення історичної пам'яті не що інше, як “колективне оголення нації”⁸⁴. Вона закликала парламентарів приєднатися до 28 країн світу та Європейського парламенту у визнанні Голодомору геноцидом, що особливо важливо на етапі боротьби України з черговою спробою насильницького підкорення⁸⁵.

Ф. Брюс – спеціальна уповноважена прем'єр-міністра з питань свободи релігії та переконань – підняла тему свободи віровизнання, наголосила, що будь-яке романтизоване сприйняття комунізму необхідно розвінчувати. Для цього молоде покоління повинно отримувати інформацію про всі жахіття минулого, які включають Голодомор, а українці – передавати зі своєї колективної пам'яті дані про те, що може трапитися, коли ідеологія прагне придушити релігійні переконання, людську гідність і саме життя. Тому визнання Голодомору геноцидом є одним із способів, як можна почати вирішувати це питання⁸⁶.

Д. Манделл підкреслив, що навмисне і систематичне вбивство мільйонів людей не можна кваліфікувати інакше, як геноцид. Тому, визнавши Голодомор геноцидом, парламентарі таким чином надішлють українському народу чітке повідомлення про те, що вони не лише усвідомлюють страждання, які українці переживають у цей момент, але й їхній біль у минулому⁸⁷.

Д. Гендрі наголосив, що визнання Голодомору геноцидом є важливою віхою у світовій історії, оскільки його наслідки виходять далеко за межі України. Він підкреслив, що це був “політичний терор, здійснений сталінським режимом”, політика, спрямована “на придушення української незалежності та прагнень”, а голод використовувався “як зброя контролю та панування”⁸⁸. Сьогодні Україна бореться не лише за повагу та непорушність власних кордонів, а й за самі принципи світового порядку та міжнародного верховенства права. Тому визнання Голодомору геноцидом – “життєво важливий маркер у поточному контексті незаконної війни Путіна”⁸⁹. Політик закликав уряд Великої Британії офіційно визнати Голодомор геноцидом, підтверджуючи відданість правам людини та надсилаючи чітке повідомлення будь-якому режиму, який планує використовувати таку тактику як зброю. Д. Гендрі також висловився за створення спеціального

⁸⁴ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 508”, *UK Parliament*.

⁸⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 509”, *UK Parliament*.

⁸⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 510”, *UK Parliament*.

⁸⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 512”, *UK Parliament*.

⁸⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 513”, *UK Parliament*.

⁸⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 513”, *UK Parliament*.

трибуналу для розгляду злочину агресії з боку Росії, продовжуючи надання всебічної підтримки Україні. “Визнання Голодомору геноцидом – це вшанування та пам’ять про мільйони жертв, утвердження історичної правди та потужний виступ проти повторення подібних жахів. Не ухиляймося від відповідальності перед історією та людством. Настав час для визнання”, – завершив свій виступ політик⁹⁰.

С. Дауті наголосив, що дана дискусія особливо актуальна в умовах війни, бо свобода має перемогти тиранію, а українці повинні знати про їхню всебічну підтримку⁹¹. Варварство, про яке згадували в часи Голодомору, сьогодні так само помітне: масові могили в Україні та жахливі історії про звірства⁹². “Мотивація Сталіна за будь-яку ціну трансформувати та формувати українську націю за власним образом віддзеркалюється в спотвореному, імперіалістичному світогляді Путіна, наслідки якого продовжують руйнувати життя українців”, – наголосив політик⁹³. Також С. Дауті провів паралелі з сьогоденням, зауваживши, що як під час Голодомору Росія використовувала їжу як зброю війни, зараз вона робить це з рештою світу, блокуючи експорт українського зерна⁹⁴. Політик звернув увагу на необхідність негайного вироблення програми відбудови України. На завершення наголосив, що неможливо “відмінити жахи минулого 90-річної давнини”, але британці можуть вжити рішучих кроків, щоб запобігти їх повторенню⁹⁵.

Присутній під час дебатів заступник міністра закордонних справ Лео Докерті вкотре підкреслив незмінність позиції уряду Великої Британії, жодним чином не применшуючи визнання наслідків величезної “техногенної катастрофи, яка вбила мільйони невинних людей”⁹⁶. Він висловив переконання, що такий підхід гарантує, що визначення геноциду стоїть вище політики, лобювання особистих, політичних чи національних інтересів⁹⁷. Щоправда така заява чиновника викликала справедливі запитання депутата від Шотландської національної партії Дрю Гендрі про легітимність у такому разі рішень Європейського парламенту, а також 28-ми країн щодо визнання Голодомору⁹⁸ та депутата-консерватора Девіда Манделла щодо ймовірного зменшення статусу Великої Британії через визнання Голодомору геноцидом⁹⁹. Л. Докерті ухилився від прямої відповіді та наголосив на повній підтримці українського народу, зазначивши, що Голодомор і путінська війна – дві найчорніші сторінки в історії України¹⁰⁰.

⁹⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 514”, *UK Parliament*.

⁹¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 514”, *UK Parliament*.

⁹² “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 515”, *UK Parliament*.

⁹³ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 515”, *UK Parliament*.

⁹⁴ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 516”, *UK Parliament*.

⁹⁵ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 517”, *UK Parliament*.

⁹⁶ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 516”, *UK Parliament*.

⁹⁷ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 518”, *UK Parliament*.

⁹⁸ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 518”, *UK Parliament*.

⁹⁹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 519”, *UK Parliament*.

¹⁰⁰ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 519”, *UK Parliament*.

Після завершення дебатів Палата громад одногосно підтримала резолюцію, що Голодомор 1932–1933 рр. був геноцидом українського народу¹⁰¹.

Таким чином, неодноразові заклики політиків визнати Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом завершилися ухваленням одностайного рішення, незважаючи на партійне розмаїття Палати громад. Усі виступаючі наголошували на штучності голоду, масштабності трагедії (від 2 до 12 млн жертв), яка була спланована сталінським тоталітарним режимом для реалізації головної мети – знищення української нації. Вони відзначали героїзм сучасників подій, які не побоялися заявити про реальний стан речей. У цьому контексті парламентарі проводили історичні паралелі з сьогоденням: репортери з багатьох країн і, зрештою, з України, наражаються на небезпеку, щоб викрити справжні масштаби російського варварства та військових злочинів під час повномасштабної, нічим не спровокованої війни Росії проти України. Депутати погодилися, що визнання Голодомору геноцидом не просто визначення: йдеться про визнання правдивості історичних подій, має наслідки для поточної війни Росії проти України, позаяк є чітким сигналом, що світова спільнота не закриватиме очі на акти жорстокості та несправедливості.

Щодо позиції офіційного Лондона, то вона упродовж років залишалася незмінною: термін “геноцид” уряд застосовує лише до злочинів у Сребрениці, Руанді, Голокосту та геноциду ромів, тобто до подій, які визнано міжнародними злочинами міжнародними військовими та кримінальними трибуналами. Водночас, британський уряд наголошує, що це жодним чином не применшує тяжкості злочину і відповідальності тогочасного радянського керівництва за смерть мільйонів українців. Також запевняє, що продовжуватиме підтримувати Україну у відстоюванні суверенітету та територіальної цілісності, міжнародні зусилля, спрямовані на притягнення Росії до відповідальності за агресію проти України.

REFERENCES

- “Genocide Act 1969”. *Legislation.gov.uk*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/12/contents>
- “Hansard. House of Lords. Vol. 93: debated on 25 July 1934”, Col. 1097–1117. *UK Parliament*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1934/jul/25/russia>
- “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 564: debated 11.06.2013”. *UK Parliament*. Last accessed: November 16, 2023, URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/2013-06-11/debates/13061149000001/UkrainianHolodomor>
- “Hansard. House of Commons. Ukrainian Holodomor. Vol. 733: debated on, 25 May 2023”. *UK Parliament*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://hansard.parliament.uk/commons/2023-05-25/debates/6EC6E8AD-56E4-44BF-A0DC-1E077B9ED2E9/UkrainianHolodomor>

¹⁰¹ “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor, Col. 520”, *UK Parliament*.

- “Henotsyd rokhindzha: Haazkyi sud pochav zbir dokaziv u spravi pro zlochynty proty musulman u Mianmi”. *NV. Novyny Ukrainy i svitu*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/genocid-musulman-rohinzha-sud-u-gaazi-pochav-zbir-dokaziv-m-yanma-ostanni-novini-50068339.html> (in Ukrainian).
- Homotiuk, Oksana, Nedoshytko, Iryna. “Diialnist ukrainskoi diaspory SShA u vysvitleni Holodomoru 1932–1933 rr.”. *Humanitarni studii: istoriia ta pedahohika* 2 (2021): 19–29. (in Ukrainian).
- “House of Commons official report. Ukrainian Holodomor. Parliamentary debates (Hansard)”, pdf. Tuesday 7 November 2017, Vol. 630, No 48.
- “House of Commons official report. Parliamentary debates (Hansard) 9 January 2019”, pdf., Vol. 652, No 230.
- Kostiuk, Iryna, *Istoriia Ukrainy XX st. v shkylnykh pidruchnykakh Velykoi Brytanii*. Kyiv: Ukrainyskyi instytut, 2022. (in Ukrainian).
- “Lang, William Cosmo Gordon”. *The National Archives*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/c/F68138>
- Lemkin, Rafal. *Radianskyi henotsyd v Ukraini*. Kyiv: Vydavnytstvo Maisternia knyhy, 2009. (in Ukrainian).
- “Lord Charnwood”. *Internet Archive*. Last accessed: November 13, 2023, URL: https://archive.org/details/abrahamlincoln0000char_d3f6
- “Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy do mizhnarodnykh orhanizatsii ta parlamentiv derzhav svitu shchodo vyznannia Holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini henotsydom Ukrainskoho narodu» vid 16.11.2022”, №2740-IX. *Oficijnyj portal Verhovnoji Rady Ukrainy*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2740-IX#Text> (in Ukrainian).
- “Rochdale shows its support for Ukraine”. *Rochdaile Online*. Last accessed: November 16, 2023, URL: <https://www.rochdaleonline.co.uk/news-features/2/news-headlines/145032/rochdale-shows-its-support-for-ukraine> Taylor, Symon. *History: Dictatorship and Conflict in the USSR, 1924–53*. London: Pearson, 2017.
- “The Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide Approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948”. *United Nations Organization*. Last accessed: November 13, 2023, URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf
- “Ukaz Prezydenta Ukrainy “Pro vidznachennia derzhavnymy nahorodamy Ukrainy hromadian inozemnykh derzhav”, dokument 1057/2008 vid 19.11.2008. *Oficijnyj portal Verhovnoji Rady Ukrainy*. Last accessed: November 9, 2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057/2008#Text> (in Ukrainian).
- “Vystup Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy Ruslana Stefanchuka pid chas zustrichi z chlenamy Palaty hromad i Palaty lordiv parlamentu Velykoi Brytanii (m. London, 27 bereznia 2023 roku)”. *Oficijnyj portal Verhovnoji Rady Ukrainy*. Last accessed: November 22, 2023, URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/234743.html?search=%D0%92%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8> (in Ukrainian).
- “Yevroparlament vyznav Holodomor henotsydom ukrainskoho narodu”. *Yevropejska Pravda*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/12/15/7152550/> (in Ukrainian).

- “Zakon Ukrainy «Pro Holodomor 1932–1933 rokiv v Ukraini». Kyiv, 28 lystopada 2006 r.”, №376-V. *Oficijnyj portal Verhovnoji Rady Ukrainy*. Last accessed: November 13, 2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> (in Ukrainian).
- “Zvit Svitovoi koordynatsiinoi vykhovno-osvitnoi Rady. Serpen’ 2003 r. – serpen’ 2008 r.”. *Ukrainian World Congress*. Last accessed: November 10, 2023, URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/programs/education/skvor/zvit-z-praczi-za-serpen-2003r-serpen-2008r/> (in Ukrainian).

**RECOGNITION OF THE HOLODOMOR 1932–1933 AS A GENOCIDE
OF THE UKRAINIAN PEOPLE BY THE PARLIAMENT OF GREAT BRITAIN:
DEBATES 2013–2023**

Zoya BARAN

Ivan Franko National University of Lviv
Department of World History of Modern Times
1 Universytetska Street, Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: zoja_baran@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-3953>

The international recognition of the Holodomor of 1932–1933 is evidence of the establishment of historical justice in assessing the crime against humanity committed against the Ukrainian people. For the first time, the famine in Ukraine was discussed in the British Parliament in 1934: a report based on information received from Cardinal Archbishop of Vienna Theodor Innitzer and journalists William Henry Chamberlin and Malcolm Muggeridge was delivered in the House of Lords by the liberal politician Lord Charnwood. However, a number of MPs opposed the discussion of the famine in the USSR, stressing that it was an internal affair of another state, and the debate was closed. In the early 2000s, after the recognition of the Holodomor as genocide by the Verkhovna Rada of Ukraine (2006) and the intensification of the Ukrainian authorities’ efforts to raise awareness of the crimes of the Soviet regime among the world community, this issue was discussed three times (2013, 2017, 2023) in the House of Commons. P. Latham, a representative of the ruling Conservative Party, was the initiator of the debate. She presented indisputable historical facts and oral memories in her speeches, that allowed to assess the Holodomor as a deliberate act of genocide by the Soviet government, which became a deep trauma for Ukraine and had a catastrophic impact on the Ukrainian national identity. The politician also argued her thesis with the statement of the author of the concept of “genocide” R. Lemkin, who called the destruction of the Ukrainian nation a classic example of genocide, stressing that the purpose of the Holodomor was to overcome Ukrainian national resistance to the Soviet regime.

In general, all the speakers emphasised the artificiality of the famine, the scale of the tragedy (from 2 to 12 million deaths), which was planned by the Stalinist totalitarian regime to achieve its main goal – the destruction of the Ukrainian nation. The MPs recognised the need to honour the memory of the millions people who were brutally murdered; condemned the Soviet regime’s confiscation of food, restrictions on the movement of the population, refusal of foreign aid, brutal suppression of protests, and Russification policy; called on the UK government to further raise awareness of the Holodomor and condemned any attempts to deny or distort this historical truth, considering it nothing less than genocide. They noted the heroism of the contemporaries of the events, in particular the British journalists Gareth Jones and M. Muggeridge, and ordinary citizens who were not afraid to speak out about the real state of affairs. In this context, the parliamentarians drew historical parallels with the present: reporters from many countries, including Ukraine itself, are endangering themselves to expose the true extent of Russian barbarism and war crimes during Russia’s illegal war against Ukraine, in which Putin aims to destroy the Ukrainian nation and the concept of Ukrainian identity.

The MPs argued that the recognition of the Holodomor as genocide is not a formal definition: it is a recognition of the truth of historical events and has implications for the current war, as it sends a clear signal that the international community will not turn a blind eye to acts of cruelty and injustice. In early 2023, President of Ukraine V. Zelenskyy and Speaker of the Verkhovna Rada of Ukraine R. Stefanchuk addressed the UK Parliament, focusing on the current situation in Ukraine. However, the head of the Ukrainian parliament stressed the importance of restoring historical justice in the issue of recognising the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine as a crime of genocide against the Ukrainian people, especially because of the unchanging policy of Russia, which commits mass war crimes and crimes against humanity. The House of Commons unanimously passed a resolution recognising the Holodomor as genocide of the Ukrainian people on 25 May 2023.

The position of official London has remained unchanged: Holodomor was a horrific, man-made disaster of unimaginable scale and the government recognise the human tragedy that occurred and its importance in the history of Ukraine and Europe. Government policy is that recognition of genocides should be a matter for judicial decision and so it should be for judges, rather than Governments or non-judicial bodies, to make a designation of genocide. Such decisions should be based on a credible judicial process, and the courts are best placed to judge what are essentially criminal matters. At the same time, the government emphasises that this position in no way diminishes the gravity of the crime and the responsibility of the Soviet leadership for the deaths of millions of Ukrainians. It also assures that it will continue to support Ukraine in defending its sovereignty and territorial integrity, and international efforts to bring Russia to justice for its aggression against Ukraine.

Key words: Holodomor, genocide, Great Britain, P. Latham, Ukraine.